

H.J. (CHRIS) SCHEFFER (1919-2008)

IN MEMORIAM

Op 21 mei 2008 overleed op 89-jarige leeftijd in zijn woonplaats Rotterdam de pershistoricus Chris Scheffer. Geen krant maakte er melding van, ook niet de kranten waarvoor hij ooit jarenlang werkte of waarover hij schreef: *NRC*, *Rotterdams Dagblad*, *Haagsche Courant*. Het is een beetje wrang bij een man die alles heeft gedaan om het historisch bewustzijn in de journalistiek te vergroten en die kan bogen op een prachtige productie aan pershistorische publicaties. Misschien komt het omdat zijn laatste boek eind jaren tachtig verscheen; een historicus of journalist is blijkbaar snel vergeten als hij of zij niets meer schrijft. Maar misschien komt het ook omdat Scheffer nooit een plaats als professional in de historische wetenschap heeft gehad. Hij schreef zijn boeken in zijn vrije tijd, naast betrekkingen in de journalistiek en werk voor de KNAW, waarvoor hij tussen 1970 en 1979 secretaris van de Sociaal-Wetenschappelijke Raad was. Voor zijn prestaties als ‘amateur-geleerde’ werd hij in 1988 overigens door diezelfde KNAW beloond met de Johan de la Courtprijs.

Kritisch, eigenzinnig en toegewijd, dat was Chris Scheffer een lang leven lang. Neem nu zijn naam. Hij werd als Hendrik Jan geboren, maar na 1945 bleef hij de naam gebruiken die hij in het gewapend verzet in Rotterdam had gebruikt. Rooie Chris of Chris Voorhoef werd hij daar genoemd en wie hem na de oorlog nog met Henk aansprak kon steevast rekenen op de vraag waar je die curieuze gewoonte vandaan had. Ook al was hij teleurgesteld in de manier waarop het verzet al direct na de bevrijding door de terugkerende autoriteiten terzijde was geschoven, hij droeg zijn geuzennaam met ere. Maar zijn artikelen en boeken ondertekende hij wel met H.J. Scheffer.

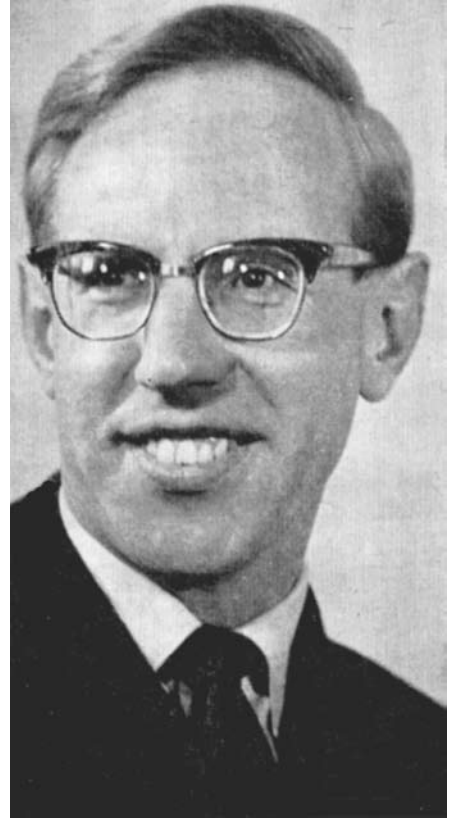
En dat waren er nogal wat, want ook al deed hij het naast zijn werk, Scheffer was een productief man. Hoewel hij als econoom was opgeleid belandde hij in oktober 1945 in de journalistiek. Eerst was hij reizend correspondent van de *NRC*, maar zijn reportages over de politionele acties van het Nederlandse leger in Indonesië waren zo onafhankelijk en kritisch geschreven dat de *NRC* hem in 1947 dwong ontslag te nemen; teveel lezers keerden kwaad de krant de rug toe en dat kon in deze economisch moeilijke tijden de krant niet hebben. Type-rend voor zijn karakter was dat hij kritisch over dat onderwerp bleef schrijven, maar dan voor *The Times*.

Terug in Nederland werkte hij voor tal van bladen, waarvan het *Rotterdams Nieuwsblad* het belangrijkste was. Bij die krant zou hij uiteindelijk in de hoofdredactie belanden. Het was ook de krant die zijn voorliefde voor de persgeschiedenis deed ontwaken. Hij schreef er als ‘t 46ste lid’ het commentaar bij de gemeenteraadsvergaderingen en toen hij merkte dat dit pseudoniem al sinds 1896 werd gebruikt, was hij verkocht. In 1960 promoveerde hij op *In vorm gegoten. Het Rotterdamsch Nieuwsblad in de negentiende eeuw*. Het is nog steeds een juweeltje in de Nederlandse persgeschiedenis, geschreven vol liefde voor het vak, maar ook met een ongekende drift om alles te willen weten. Door minutieus archiefonderzoek haalde hij boeiende personen en kwesties letterlijk onder het stof vandaan. Zo liet hij ons in 1967 opnieuw kijken naar de ten onrechte vergeten pionier van de Nederlandse persfotografie: Henri Berssenbrugge.

De combinatie van gedegen archiefonderzoek en een journalistieke pen kwam misschien nog beter tot uiting in zijn tweede boek dat in 1968 verscheen en vele herdrukken zou halen. Door de uiterst gedetailleerde reconstructie van gebeurtenissen is *November 1918* een echt standaardwerk geworden over de tumultueuze eerste novemberweken die door toedoen van vooral SDAP-leider Troelstra als een revolutiemaand bekend staan.

November 1918 bleek een eenmalige excursie naar de politieke geschiedenis, want daarna schreef Scheffer nog vier andere boeken, allemaal over persgeschiedenis. Met ongetwijfeld als hoogtepunt in 1976 de biografie van ‘een ongewone heer met ongewone besognes’ Henri Tindal, een uitvinder en ondernemer die in 1893 de oprichter van het dagblad *De Telegraaf* zou zijn. De Tindal-biografie bevat feitelijk een vroege geschiedenis van die krant en een intrigerende studie van de invloed van een directeur/eigenaar op de inhoud van de krant. Niet alleen Tindal is namelijk het onderwerp maar ook de man die *De Telegraaf* van Tindal kocht en zou uitgroeien tot de meest omstreden dagbladondernemer van de eerste helft van de twintigste eeuw. H.M.C. (Hak) Holdert.

De invloed van dit soort directeuren op de inhoud van een krant – dat was eigenlijk de rode draad in Scheffers hele oeuvre. Zijn eigen ontslag in 1947 bij *NRC* wegens kritische berichten die de krant lezers kostte zal hier ongetwijfeld een rol in hebben gespeeld. Ook in de studie van *Het Volksdagblad* (1981), het eerste arbeidersdagblad van Nederland dat tussen 1895 en 1908 verscheen, beschreef Scheffer vooral de spanning tussen de economische noodzaak om

Dr. H.J. Scheffer. Bron: Collectie Persmuseum

geld te verdienen en de journalistieke noodzaak om kritisch en onafhankelijk te zijn. Mooi is dan ook dat Scheffer zijn publicistische activiteit in 1986 afsloot met *De Dagbladonderneming*, een bundeling van deelstudies over de verhouding tussen directie en redactie.

Chris Scheffer was geen wetenschapper in de klassiek betekenis, werkend vanuit een universitaire aanstelling en zich driftig mengend in het academische debat. Hij werkte in stilte voort aan een oeuvre en had in zeker opzicht zelfs een broertje dood aan de gewichtigdoenerij in de officiële wetenschap. Maar we moeten toch ook niet vergeten dat zonder zijn baanbrekend werk de mediageschiedenis in Nederland er niet zo zou hebben voorgestaan als ze er nu voor staat. Hij bepleitte met zijn boeken, maar ook met daden een volwaardige plaats voor de persgeschiedenis. In 1978 stond hij bijvoorbeeld aan de wieg van de Commissie ter Bevordering van Pershistorisch Onderzoek van de KNAW, die later tot Mediahistorisch zou worden verbreed. Mede dankzij dergelijke lobbygroepen zijn zeer concrete resultaten geboekt om de bronnen voor mediahistorisch onderzoek beschikbaar te krijgen en de opleidingen op dit gebied een vaste plaats te geven binnen de universiteiten.

Daarom zouden we Chris Scheffer niet moeten vergeten, zoals 'zijn' kranten dat deden na zijn overlijden. We moeten hem eren als een pleitbezorger voor en een kwartiermaker van de mediageschiedenis in Nederland.

Huib Wijffes